

Universalisme en de Bijbel

Bevat de bijbel een boodschap van heil voor alle mensen?

Keith DeRose

*Keith DeRose is hoogleraar filosofie aan de Yale Universiteit
(New Haven, Connecticut, U.S.A.)*

1. Wat is universalisme?

Laat me vanaf het begin duidelijk maken welke betekenis ik wel – en niet – aan de term “universalisme” zal hechten. Zoals ik de term gebruik, heeft “universalisme” betrekking op het standpunt dat alle menselijke wezens uiteindelijk gered zullen worden en bij Christus eeuwig leven zullen mogen genieten. Dit standpunt is verenigbaar met de opvatting dat God vele mensen na hun dood zal straffen. Vele universalisten nemen aan dat er van Goddelijke vergelding sprake zal zijn, hoewel enkelen daar wellicht niet van uitgaan. Universalisme verplicht iemand wel om aan te nemen dat zo’n straf niet altoos zal voortduren. Universalisme is ook onverenigbaar met de verschillende opvattingen die leren dat sommige mensen uiteindelijk vernietigd zullen worden (na allereerst al dan niet straf te hebben ontvangen). Zulke opvattingen stemmen met het universalisme overeen in het opzicht dat de straf ook volgens hen niet altoosdurend is, maar ze verschillen van het universalisme in die zin, dat zij geloven dat het eeuwige leven sommige mensen zal worden onthouden. Enkele universalisten willen de verzoening ook op dieren betrekken, een enkeling op gevallen engelen of zelfs op de satan zelf, maar ik ben geneigd om aan te nemen dat hij uitsluitend op menselijke wezens van toepassing is. Kort samengevat: universalisme is het standpunt dat elk menselijk wezen, uiteindelijk althans, de feestzaal zal mogen binnengaan.

2. Enkele universalistische bijbelteksten

In tegenstelling tot wat velen van u zullen aannemen, ontvangt het universalisme, in bovenbedoelde zin opgevat, sterk Schriftbewijs in het Nieuwe Testament. Sterker nog, ik ben van mening dat het bewijs dermate krachtig is dat indien ik moest kiezen tussen universalisme en anti-universalisme en moest zeggen welke opvatting het bijbelse standpunt weergeeft, ik op tamelijk goede gronden voor het universalisme zou kiezen. Daarover later meer. Maar nu zijn hier alvast drie passages die universalisme steunen.

1 Korinthe 15:22 Want evenals in Adam allen sterven, zo zullen ook in Christus allen levendgemaakt worden.

HEIL VOOR ALLE MENSEN?

Commentaar: Let op dat “allen”. Ik veronderstel dat sommigen van u zich zullen afvragen wat het betekent om in Christus te worden levendgemaakt. Een cynicus zou kunnen suggereren dat bepaalde mensen alleen maar levendgemaakt worden om te kunnen worden veroordeeld en voor altijd gepijnigd te worden. Maar wie zoiets beweert, verdraait de tekst tot het uiterste. Lees de context van het vers maar eens en ga maar eens na wat gewoonlijk in de Schriften onder “levendmaking” wordt verstaan. Het is erg duidelijk, denk ik, dat mensen die “in Christus worden levendgemaakt” om het maar eens populair te zeggen “gered” zijn. De kwestie luidt dan: Met welke mensen zal dat geschieden? Deze tekst geeft het antwoord: met allen! Ik wil u wijzen op een grammatikaal punt, dat zowel in het Grieks als in het Nederlands opgaat: Uit de zinsbouw blijkt dat de toevoeging “in Christus” de betekenis van het woord “allen” in geen enkel opzicht wijzigt of beperkt. De tekst zegt *niet*: “... zo zullen ook allen die in Christus zijn levendgemaakt worden”. Als zij *dat* zei, dan zou ik er niet erg vrolijk van worden. “In Christus” is veeleer een bepaling bij het werkwoord “levendgemaakt”, of misschien bij de hele clause, dat “allen levendgemaakt zullen worden”. Hoe? In Christus. Dit laatste punt – dat het door *Christus* is dat allen behouden zullen worden – vormt het hoofdthema van paragraaf 6 (zie onder).

Kolossenzen 1:19-20 Want het heeft de ganse volheid behaagd in Hem woning te maken, en door Hem, vrede gemaakt hebbende door het bloed Zijns kruises, alle dingen weder met Zich te verzoenen, door Hem, hetzij wat op de aarde, hetzij wat in de hemelen is.

Commentaar: Let opnieuw op dat “alle”. Toon mij iemand die in de hel aan het branden is, en ik zie iemand die nog niet met God is verzoend. Toon mij iemand die altoosdurende Goddelijke bestraffingen ondergaat, of iemand die domweg vernietigd is, en ik zie een mens die nimmer door Christus met God werd verzoend. Wie mij zoiets toont, ontkent dus dat de bovengenoemde bijbeltekst waar is.

Romeinen 5:18-19 Derhalve, gelijk het door één daad van overtreding voor alle mensen tot veroordeling gekomen is, zo komt het ook door één daad van gerechtigheid voor alle mensen tot rechtvaardiging ten leven. Want, gelijk door de ongehoorzaamheid van één mens zeer velen zondaren geworden zijn, zo zullen ook door de gehoorzaamheid van één zeer velen rechtvaardigen worden.

Commentaar: Ik wil mij voornamelijk op vers 18 beroepen. Voor wie zal Christus’ daad van gerechtigheid tot vrijspraak en tot het leven leiden? Het antwoord luidt: “voor alle mensen”. (Dus *wij* althans zijn daarbij inbegrepen!) . Toon mij iemand die nimmer vrijspraak of het leven heeft ontvangen, en ik zie een mens voor wie de daad van gerechtigheid van Christus geen rechtvaardiging tot gevolg heeft

gehad. Wie mij zoiets toont, ontkent dus dat de bovengenoemde bijbeltekst waar is.

Hoewel ik mij voornamelijk op vers 18 beroep, heb ik hier ook vers 19 opgenomen, ten dele vanwege het feit dat sommigen van u wellicht menen dat dit vers twijfel zaait aan de gevolgtrekkingen die universalisten op basis van vers 18 maken. Er wordt immers slechts gezegd, dat “velen” (en niet “allen”) gerechtvaardigd zullen worden. In werkelijkheid heft vers 19 de universalistische betekenis van vers 18 echter niet op. Laat me eerst een punt van logica naar voren brengen: Dat velen gerechtvaardigd zullen worden is volstrekt verenigbaar met de gedachte dat allen gerechtvaardigd zullen worden. Alle honden zijn zoogdieren. Is de stelling: Vele honden zijn zoogdieren, nu waar of onwaar? Vanzelfsprekend luidt het antwoord: waar. Het kan een beetje vreemd *klinken* wanneer we zeggen dat vele honden zoogdieren zijn, maar het is niettemin waar. Het zou veel vreemder zijn om te *ontkennen* dat vele honden zoogdieren zijn. “Velen” en “allen” sluiten elkaar in logisch opzicht niet uit. Maar dit punt op basis van de logica is een nogal dor argument. Wie zegt dat *vele* honden zoogdieren zijn, impliceert strikt genomen weliswaar niet dat niet *alle* honden zoogdieren zijn, maar wekt in de praktijk wel degelijk de indruk dat ze het niet allemaal zijn. Dat is vermoedelijk ook de reden, waarom de uitspraak dat vele honden zoogdieren zijn zo raar klinkt. (Waarom zei hij “vele” in plaats van “alle”? Zou hij geen “alle” hebben gezegd indien hij van mening was dat alle honden zoogdieren waren?). Op soortgelijke gronden kan men claimen dat vers 19 strikt genomen weliswaar niet impliceert dat niet allen rechtvaardig worden, maar niettemin wel degelijk die indruk wekt. De indruk dat een kleinere groep dan alle mensen gerechtvaardigd zal worden, verdwijnt echter totaal wanneer we vers 19 in een andere vertaling raadplegen (de New International Version, in tegenstelling tot de in het bovenstaande aangehaalde Revised Standard Version).

Vs.19: Want net zoals door de ongehoorzaamheid van één mens de velen tot zondaren werden gemaakt, zo zullen ook door de gehoorzaamheid van één mens de velen rechtvaardigen worden

Voor ons huidige betoog is het cruciale verschil tussen de twee vertalingen gelegen in het feit, dat de RSV “zeer velen” schrijft, terwijl de NIV “*de velen*” heeft. Wie zegt dat “*de velen*” rechtvaardig worden, wekt strikt genomen weliswaar niet de indruk dat allen rechtvaardig worden, maar hij wil evenmin zeggen, en wekt ook niet de indruk, dat een kleiner aantal dan allen is bedoeld. Wie vers 19 op de wijze van de NIV vertaalt, en vers 18 en vers 19 in één adem uitleest, krijgt de indruk dat vers 19 niet tegen de universalistische lezing van vers 18 ingaat, maar zo’n universalistische lezing veeleer versterkt. Taalkundigen hebben mij verzekerd dat de Griekse grondtekst hier met de NIV in overeenstemming is, en dat vers 19, wat

HEIL VOOR ALLE MENSEN?

de RSV ook mag beweren, beslist niet inhoudt dat minder dan allen rechtvaardig zullen worden. Het is zonder twijfel op grond van zulke overwegingen, dat de herziene versie van de RSV (de NRSV) de NIV heeft gevolgd door “de velen” in plaats van “zeer velen” te schrijven. Het was echter de moeite waard om eerst de vertaling van de RSV te geven aangezien vele bijbelvertalingen een soortgelijke inferieure weergave van de grondtekst bieden.

3. Allen

Een sleutelwoord in de bovengenoemde passages is het woord “allen”. Hier hebt u nog één universalistische bijbeltekst waarin dit prachtige woord voorkomt:

Romeinen 11:32 Want God heeft hen allen onder ongehoorzaamheid besloten, om zich over hen allen te ontfermen.

Om verschillende redenen, die ik niet allemaal wil opnoemen, denk ik dat deze bijbeltekst minder sterk voor het universalisme pleit dan de teksten die ik in de vorige paragraaf heb genoemd, hoewel het een goede universalistische tekst is. Ik breng deze tekst hier naar voren omdat ik een commentator in reactie op dit vers een uitvlucht heb zien verzinnen die ik in persoonlijke gesprekken dikwijls heb gehoord. Over dit vers, waarvan hij het slot als volgt vertaalt: “opdat Hij allen genade mag betonen”, schrijft F.F. Bruce: “Dat wil zeggen: allen zonder onderscheid maar niet allen zonder uitzondering”. (in: *The Letter of Paul to the Romans: An Introduction and Commentary*, Leicester, England: Inter-Varsity Press, 1985, p.211). Vele mensen met wie ik over de universalistische bijbelteksten heb gesproken, hadden blijkbaar geleerd dat het woord allen “allen zonder onderscheid” kan betekenen, terwijl “allen zonder uitzondering” niet zou zijn bedoeld. Wat betekent “allen” nu precies wanneer het die eerste betekenis (“allen zonder onderscheid”) heeft? Sommigen schijnen de opvatting te huldigen, dat het dan wil zeggen: “enkelen van iedere groep”. Indien het dus over mensen gaat, dan schijnt het te betekenen: uit elk volk wel enkele individuen. Anderen hechten er een iets uitgebreidere betekenis aan: Dat ieder mens, ongeacht tot welke groep hij behoort, een kans maakt om te zijn bedoeld.

Nu zal het duidelijk zijn, dat het woord “allen”, althans wanneer het op gepaste wijze wordt gebruikt, nimmer zo’n betekenis heeft. Veronderstel eens dat de een of andere gladjanus, die door de politie wordt onderzocht, aan de rechercheurs verschillende documenten overhandigt die betrekking hebben op de zaak die zij moeten behandelen. De gladjanus vertelt daarbij, dat hij *alle* documenten heeft overhandigd die met de zaak verband houden. Later komt aan het licht dat, terwijl de gladjanus hiervan zeer goed op de hoogte was, hij in werkelijkheid meer dan de helft van de relevante documenten heeft achtergehouden.

Veronderstel nu eens dat zijn reactie op die bekendmaking zou luiden: “Ach, ik overhandigde meerdere documenten uit elk van de tien categorieën waarbinnen zij vielen. En ik zocht niet speciaal de minst belastende documenten uit. Integendeel, de documenten werden volstrekt willekeurig uit de kast getrokken. Elk document, ongeacht de categorie waartoe het behoorde en ongeacht de vraag hoe belastend het voor mij was, had evenveel kans om aan de politie overhandigd te worden. U ziet dus wel in, dat ik werkelijk *alle* bestanden heb overhandigd – te weten: allen zonder onderscheid, maar niet allen zonder uitzondering”.

Zo’n verdediging zou bij de rechtbank geen enkel succes hebben, om de eenvoudige reden dat het woord “allen” onmogelijk kan betekenen wat het volgens de theologen die over “allen zonder onderscheid” praten in enkele gevallen inhoudt. Mijn reactie luidt in elk geval dat deze verdachte niet alleen bedrieglijk handelde doordat hij het woord “allen” in een bijzondere zin gebruikte terwijl het doorgaans een heel andere geaccepteerde betekenis heeft. De verdachte was slechter dan dat: Er *bestaat* geen enkele geaccepteerde betekenis van het woord “allen” die zijn erbarmelijke leugen *ooit* zou kunnen rechtvaardigen. Nee, wanneer het woord “allen” op gepaste wijze wordt gebruikt, dan betekent het altijd: allen zonder uitzondering. De waarheid is heel eenvoudig: “allen” betekent allen!

Maar wacht eens! Indien ik, geheel terecht, zeg: “Al het bier is warm”, dan bedoel ik niet dat al het bier in het ganse heelal warm is, maar veeleer dat al het bier in deze kamer warm is. We kunnen dat inzien doordat ik er een bijzin op kan laten volgen die inhoudt dat er elders wel degelijk koud bier bestaat. Ik zou bijvoorbeeld kunnen zeggen: “Al het bier is warm, laten we naar de keuken gaan en wat koud bier pakken”. Mogen we er dus wel van uitgaan, dat “allen” *altijd* allen betekent?

Wat hier plaatsvindt is dat taalkundige aanduidingen die een hoeveelheid aangeven (“alle”, “de meeste”, “enkele”, enz.) moeten worden geïnterpreteerd binnen het kader van de context waarin zij voorkomen. Als ik tegen mijn gasten zeg: “Al het bier is warm”, dan doe ik dat binnen het kader van de woonkamer, derhalve betekent: “al het bier” al het bier *in die kamer*. In zekere zin is het dus waar, dat “allen” niet altijd allen behoeft te betekenen. In sommige gevallen betekent “allen”, of “alle letters F”: allen (of alle letters F) *binnen een beperkt gebied*. Maar *ten opzichte van* dat gebied betekent “allen” in zo’n geval wel degelijk allen! Mijn uitspraak “al het bier is warm” blijkt onwaar te zijn, wanneer er in de kamer nog wat koud bier staat dat ik over het hoofd had gezien.

Indien het terrein beperkt is, dan moet de context een duidelijke sleutel bieden om te kunnen vaststellen wat dat beperkte terrein is. Wanneer het woord “allen” binnen het Nieuwe Testament wordt gebruikt in zinnen zoals: “Want allen hebben

HEIL VOOR ALLE MENSEN?

gezondigd en derven de heerlijkheid Gods” dan ben ik ervan overtuigd dat “allen” werkelijk betrekking heeft op “alle mensen”. Het woord zou in theorie wel een beperkte klasse van mensen kunnen aanduiden, maar die suggestie moet in dit geval worden verworpen, omdat (a) niet duidelijk is, wat die beperkte klasse dan zou moeten zijn (alle mensen in deze kamer?), (b) het is de plicht van een spreker om duidelijk te maken welke klasse hij bedoelt indien zijn woorden in beperkte of in meer uitgebreide zin opgevat kunnen worden, gegeven de gangbare regels betreffende menselijke conversatie, en (c) het Nieuwe Testament verklaart nergens dat slechts een beperkte klasse van mensen gezondigd zou hebben. “Allen hebben gezondigd” betekent dus, dat alle mensen gezondigd hebben, en bijna iedereen zal het met die conclusie eens zijn.

Precies hetzelfde geldt echter ook voor het woord “allen” in de universalistische teksten. Welke beperkte klasse van mensen zou hier bedoeld kunnen zijn? Stellig niet: “al de verlostten”: Dat zou de bijbelteksten in zinloze tautologiën veranderen. Er zou dan staan: “al de geredden worden gered”. Dat is nogal wieses. Het zou zijn alsof ik in het bovenstaande voorbeeld had gezegd: “Al het bier is warm, waarmee ik maar wil zeggen: al het warme bier is warm”. Mijn gasten zouden zich in dat geval terecht afvragen waarom ik zoiets stompzinnigs opmerkte. Maar indien “allen” niet “alle geredden” betekent, op welke beperkte klasse van mensen zou het woord dan wél kunnen slaan? Er is geen enkele andere beperkte klasse die in de Schrift duidelijk naar voren wordt gebracht, en de bijbelschrijvers waren beslist niet zo onbekwaam dat ze een bijzondere groep mensen op het oog hadden maar niet volkomen duidelijk maakten, welke klasse zij bedoelden. Ik zie daarom geen enkel alternatief dan te concluderen dat zij werkelijk naar alle mensen verwezen.

Zouden ze zelfs niet méér dan dat bedoeld kunnen hebben? Zouden ze niet óók engelen, inclusief de gevallen engelen, en wellicht zelfs de satan kunnen hebben meegeteld? Mijn reden om dat spoor niet te volgen – naast teksten als Openb.20:10, waarin wordt verteld dat de duivel zal worden geworpen “in de poel die van zwavel brandt”, waar het beest en de valse profeet (die niet menselijk meer zijn) zich dan reeds bevinden, en waar zij “dag en nacht gepijnigd zullen worden in alle eeuwigheid” – is dat de meeste universalistische Schriftplaatsen niet zover gaan. Enkele teksten, zoals 1 Kor.15:22, spreken eenvoudigweg over “allen”, en, zoals ik reeds heb opgemerkt, ik denk dat het het meest natuurlijk is om dit woord “allen” als een aanduiding van “alle mensen” op te vatten. Het is zelfs heel moeilijk om met name aan deze bijbeltekst een bredere betekenis te geven teneinde ook de satan te kunnen meetellen, want er kan niet met recht gezegd worden dat satan in Adam sterft, en de tekst in haar geheel luidt: “Want evenals in Adam allen sterven, zo zullen ook in Christus allen levendgemaakt worden”. Enkele universalistische Schriftplaatsen beperken zich zelfs expliciet tot mensen, zoals

Romeinen 5:18, waar staat dat het door Christus' daad van gerechtigheid "voor alle mensen tot rechtvaardiging ten leven komt".

De enige universalistische Bijbeltekst die enigszins de indruk van een bredere betekenis wekt is Kol.1:20, de passage over de "verzoening van alle dingen". Hoe die met Openbaring 20:10 valt te rijmen, weet ik niet, hoewel ik over het algemeen bij mijn interpretatie van de Openbaring voorzichtiger probeer te zijn dan bij die van enig ander bijbelboek. Over het algemeen vind ik het onverstandig om de hoofdmoot van het boek Openbaring letterlijk op te vatten, en dus neig ik ertoe om, indien de vraag rijst wat er in de toekomst zal gaan gebeuren, de dingen die Johannes betreffende zijn visioenen meedeelt zo min mogelijk te interpreteren – me in elk geval niet stellig uit te laten over zaken die zijn sobere bewoordingen te boven gaan. Als Johannes bijvoorbeeld in Openb.6:13 opmerkt, dat in het visioen dat Christus hem te zien gaf "de sterren des hemels op de aarde vielen, zoals een vijgenboom zijn late vijgen laat vallen", dan ben ik niet geneigd om te denken dat de sterren letterlijk op aarde zullen vallen. Dat dit visioen niet letterlijk opgevat moet worden, wordt bevestigd door wat wij thans over de relatieve afmetingen van de aarde en de sterren weten, in combinatie met het feit dat de sterrenregen in Johannes' verhaal er niet toe leidt dat de aarde ophoudt te bestaan - want het verhaal gaat door. Maar zelfs al zou ik dat *niet* weten, dan nog zou ik, puur op basis van het literaire genre van de Openbaring – het feit dat Johannes een *visioen* beschrijft dat hem was gegeven – niet geneigd zijn om zo'n passage als een letterlijke beschrijving op te vatten van wat er in de toekomst werkelijk zal gaan gebeuren. Hoe zo'n passage zich dan wel tot de toekomstige gebeurtenissen verhoudt, is een omstreden kwestie. Ik neig tot de volgende minimale interpretatie: Alles wat de schrijver met dit visioen van de vallende sterren over de letterlijke gebeurtenissen bedoelt te zeggen – alles waarvan we althans redelijk zeker kunnen zijn – is dat er heel, héél ernstige dingen op aarde zullen voorvallen. Gegeven de overvloed aan gebeurtenissen die in Johannes' visioenen wordt vermeld en die naar mijn mening op een minimalistische manier geïnterpreteerd moet worden, ben ik er erg voor op mijn hoede om het verslag van satans verdoemenis in Openbaring 20:7-10 strikt letterlijk op te vatten. Moeten we de gebeurtenissen op dit punt plotseling wél opvatten als een letterlijk verslag van wat er binnenkort zal gaan gebeuren? De minimalistische lezing luidt hier, dat het kwaad en het bedrog door Christus op beslissende wijze zullen worden verslagen. En hoewel ik niet dogmatisch wil beweren dat er niet méér bedoeld kan zijn en dat er in werkelijkheid niet méér kan gaan gebeuren, zie ik geen goede gronden om ook maar iets met stelligheid te beweren dat boven deze minimalistische lezing uitgaat. Ik geloof dus niet, dat een letterlijke opvatting van de "verzoening van alle dingen" uit Kol.1:20 overduidelijk, of vanzelfsprekend, uitgesloten is op basis van wat er in de Openbaring staat geschreven. Gezien de aard van de twee bijbelboeken is het veeleer zó dat wij ons bij onze interpretatie van de Openbaring moeten laten leiden door Kolossenzen

HEIL VOOR ALLE MENSEN?

en soortgelijke geschriften, en niet omgekeerd. We moeten een inzicht dat op basis van de rechtstreekse onderwijzing van een zendbrief ontstaat, niet zomaar prijsgeven op basis van een interpretatie van het laatste bijbelboek, waarbij wat Johannes over zijn visioenen vertelt wordt uitgelegd als een accurate en letterlijke beschrijving van wat er in de toekomst werkelijk zal gaan gebeuren.

Daarbij komt nog, dat zelfs indien u Openbaring 20:10 als een letterlijke beschrijving wilt opvatten van wat er echt zal gaan gebeuren, dan nóg is het zo, dat de zinsnede die in de gangbare bijbelvertalingen met “in alle eeuwigheid” is weergegeven, niet zó behoeft te worden vertaald dat ze een eindeloze duur aangeeft. Wie een letterlijke weergave verlangt, moet gevoelig zijn voor het argument dat de *meest letterlijke* vertalingen de zinsnede weergeven als “tot in de eeuwen der eeuwen” of “gedurende de eeuwen der eeuwen”. Terwijl dat wellicht “altoos” zou *kunnen* betekenen, *hoeft* het die betekenis beslist niet te hebben, hoewel het in ieder geval op een bijzonder *lang* tijdperk wijst.

Dus, hoewel ik voor een vergaand universalisme dat zelfs de satan omvat niet evenveel bijbels bewijs heb aangetroffen als voor de meer bescheiden opvatting van het universalisme die ik hier wil verdedigen, en hoewel ik het Schriftbewijs onvoldoende acht om in dit artikel zo’n vergaande opvatting naar voren te brengen, ben ik tegelijkertijd van mening dat de vergaande vorm van universalisme onze serieuze aandacht waard is. (Origenes, een van de eerste universalisten, koesterde zo’n vergaande opvatting)

4. “Schrift met Schrift vergelijken”

Ik geloof de genoemde passages, die het universalisme steunen, van ganser harte en neem ze volstrekt letterlijk, zoals u hebt gezien. (Ik moet er hier op wijzen dat er diverse andere universalistische teksten bestaan waarvan ik in het bovenstaande geen gebruik heb gemaakt. Het bovenstaande geeft, zo meen ik, echter een goed idee van het soort teksten dat ten gunste van het universalisme in stelling kan worden gebracht). Ik wil niet beweren dat ze een overweldigend bewijs voor het universalisme vormen (zie paragraaf 5 en 6 hieronder voor de bespreking van een opvatting – exclusivisme – waarvoor ik het Schriftbewijs overweldigend zou willen noemen), maar het is tamelijk krachtig, en krachtiger dan enig argument voor anti-universalisme dat ik ooit heb gehoord.

Sommige mensen zouden mij echter willen aansporen om deze passages bij het licht van andere Schriftplaatsen te interpreteren (Velen van hen die dit verlangen schijnen nooit ook maar in de verste verte de mogelijkheid te overwegen om die andere Schriftplaatsen bij het licht van de universalistische passages te interpreteren!). Ik moet eerlijk toegeven dat ik er wat moeite mee heb om van mijzelf te verklaren dat ik de genoemde teksten “interpreteer”. Ik hecht een interpretatie aan *sommige* passages in de Bijbel: als ik bijvoorbeeld een bepaalde

boodschap aan één van de gelijkenissen van Jezus ontleen, dan is dat een interpretatie. Maar “interpreteer” ik de genoemde Schriftplaatsen werkelijk op een universalistische manier? Om dat een “interpretatie” te noemen, vind ik gezocht. Ik citeer de genoemde passages dikwijls, niet alleen om het universalisme te steunen, maar om mijn eigen universalisme uit te drukken, en zulk citeren kan alleen maar interpreteren worden genoemd door de feiten te verdraaien. (Toen iemand mij eens vroeg of ik meende dat het eeuwige leven aan enig mens zou worden onthouden, antwoordde ik: “Ik geloof, dat net als in Adam allen sterven, zo zullen ook in Christus allen levendgemaakt worden”. De vragensteller realiseerde zich niet dat ik de bijbel citeerde, en beschuldigde mij ervan dat ik een onbijbels standpunt innam!)

Toch is het zo, dat indien er bijbelteksten zouden bestaan die aantonen dat het universalisme een dwaling is en met vrijwel evenveel kracht als de bovengenoemde teksten zich ten gunste van universalisme uitlaten, dan zouden we moeten overwegen om onze uitleg van de genoemde teksten aan te passen. Misschien betekenen ze niet werkelijk wat ze op het eerste gezicht schijnen te zeggen. Het is inderdaad zo, dat de meeste christenen die tegen het universalisme schrijven, en erop aandringen dat de genoemde passages zó worden uitgelegd dat ze niet langer een universalistische klank hebben, dit grotendeels doen op basis van het feit dat andere passages in het Nieuwe Testament met veel groter stelligheid zouden leren dat het universalisme een dwaling is. Menigeen schrijft alsof het Schriftbewijs tegen het universalisme overweldigend is. Maar dit vertrouwen is totaal misplaatst. Zoals we in de paragrafen 5, 6 en 8 nog zullen zien, berust het voornamelijk op verwarring van universalisme met bepaalde onbijbelse vormen van universalisme.

5. Universalisme en exclusivisme

De meeste passages die gewoonlijk worden gebruikt om het universalisme aan te vallen, onderwijzen *exclusivisme* – de leer dat een mens uitsluitend door het verlossende werk van Christus behouden kan worden. Ik beaam van ganser harte dat exclusivisme in het Nieuwe Testament bijzonder duidelijk naar voren wordt gebracht, en ik zal dus niet de moeite nemen om de teksten die deze opvatting ondersteunen hier aan te halen. Maar een universalist behoeft het exclusivisme niet te loochenen. Een bijbelgetrouwe universalist zal het exclusivisme juist van ganser harte aanvaarden. Hij of zij verschilt van de niet-universalist alleen ten aanzien van de kring van hen die door het verlossende werk van Christus gered zullen worden. De universalist die tevens exclusivist is huldigt de opvatting, dat – uiteindelijk althans – in Christus *allen* levendgemaakt worden. En als ik zo een echo van 1 Kor.15:22 laat klinken, dan is het de moeite waard om op te merken dat dit vers, evenals de andere passages die ik in paragraaf 2 heb besproken, laat zien dat universalisme en exclusivisme volstrekt verenigbaar zijn, aangezien deze

HEIL VOOR ALLE MENSEN?

universalistische bijbeltekst benadrukt dat *in Christus* allen levendgemaakt zullen worden.

6. Universalisme en krachtig exclusivisme

Maar misschien dienen we tussen twee vormen van exclusivisme onderscheid te maken. Laten we de naam “krachtig exclusivisme” geven aan de opvatting, die aan het exclusivisme de claim toevoegt dat iemand, om de redding die Jezus heeft mogelijk gemaakt te kunnen ontvangen, Christus en de verlossing die Hij aanbiedt op de een of andere openlijke manier moet *aannemen* (Verschillende vormen van het krachtig exclusivisme kunnen daarbij verschillende antwoorden geven op de vraag hoe dat aannemen precies behoort te geschieden). “Mild exclusivisme” zou dan de opvatting zijn, die de stelling van het exclusivisme dat het verlossende werk van Christus noodzakelijk is voor ieders behoud – zodat als Christus er niet was geweest, niemand behouden had kunnen worden – combineert met het standpunt dat men Christus *niet* openlijk hoeft aan te nemen of te erkennen teneinde de redding te ontvangen die Zijn verlossende werk heeft mogelijk gemaakt.

Het Schriftbewijs voor exclusivisme is naar ik meen overweldigend; het bewijsmateriaal voor krachtig exclusivisme is echter lang niet zo overtuigend. Het is niet zo dat er voor mild exclusivisme wél krachtig Schriftbewijs bestaat. Het is veeleer zo, dat de Schriftuurlijke basis om tussen de twee varianten van het exclusivisme een keuze te kunnen maken, lang niet zo groot is als de basis voor het exclusivisme zelf. Toch zijn de aanwijzingen voor krachtig exclusivisme binnen het Nieuwe Testament sterk genoeg, dat ik, om redenen die te ingewikkeld zijn om hier uiteen te zetten, en ofschoon ik er lang niet zeker van ben, er niettemin toe neig om het krachtige exclusivisme voor waar te houden.

Sommige mensen menen misschien dat krachtig exclusivisme onverenigbaar is met universalisme, zodat als er enig Schriftbewijs voor krachtig exclusivisme zou bestaan dit ook als Schriftbewijs tegen het universalisme zou moeten worden beschouwd. Want indien mensen alleen maar behouden kunnen worden door Christus aan te nemen, en daar we om ons heen zien dat sommige mensen Christus tot aan het ogenblik van hun overlijden blijven afwijzen, wil het hun voorkomen dat het universalistisch standpunt onmogelijk waar kan zijn.

Die conclusie is echter alleen gerechtvaardigd indien de kansen van een individu om te worden behouden door Christus bewust aan te nemen na de dood voorgoed zijn verkeken. Nu heb ik nooit werkelijk sterk Schriftbewijs gehoord voor de opvatting dat de dood voorgoed een einde maakt aan de kans om te worden behouden. (We zullen het gangbare argument voor de leer dat er na de dood geen enkele kans meer is enkele paragrafen verderop nog bespreken). Velen stellen zich

tevreden met het argument, dat de Schriftplaatsen die gewoonlijk benut worden om het standpunt te verdedigen dat sommige mensen na de dood nog een kans zullen krijgen, verre van beslissend zijn.

Welke passages zijn dat? Wel, voorstanders van de leer van verdere kansen beroepen zich dikwijls op 1 Petrus 3:19-20 en 1 Petrus 4:6 om hun standpunt te verdedigen.

(Voetnoot: De New International Version geeft het begin van 1 Petrus 4:6 op de volgende schandelijke wijze weer: “Want om die reden werd het evangelie zelfs gepredikt aan hen die *thans* dood zijn”. In een kanttekening in de studie-editie van de NIV – (lezers die de gewone editie gebruikt krijgen deze waarschuwing dus niet) – spreken de vertalers uit dat het woordje “thans” niet in de Griekse grondtekst voorkomt, en leggen uit dat ze het hebben toegevoegd vanwege het feit dat *zij* geloven, om redenen die ze aan een ander deel van de bijbel hebben ontleend (niet eens aan 1 Petrus zelf), dat niemand na de dood nog enige kans zal krijgen. De gronden die ze in die kanttekening voor de leer van geen verdere kansen aanvoeren, zijn vreselijk zwak (We zullen dat in het onderstaande nog wel zien). Maar laten we dat even terzijde schuiven. Een klemmender punt is, dat de gewoonte om een vertaling aan te passen teneinde theologische opvattingen te kunnen handhaven die de vertalers er ten aanzien van controversiële kwesties zelf op na houden - (een gewoonte waar de NIV zich maar al te dikwijls aan schuldig maakt) – betreurenswaardig is. De meer gewetensvolle NRSV blijft haar algemene karakter trouw door de passage nauwkeuriger te vertalen: “Want om die reden is het evangelie zelfs aan de doden verkondigd”. Deze betere vertaling laat de kwestie open, of “de doden” verwijst naar mensen die reeds gestorven waren toen er tegen hen gepredikt werd, of dat ze gestorven waren op het moment dat 1 Petrus werd geschreven. Dezelfde openheid vinden we ook in de oorspronkelijke Griekse tekst. De vertalers van de NIV voegen daarentegen, zonder goede gronden, een woord aan de tekst toe om de betekenis in te perken, terwijl de Griekse tekst de hele kwestie openlaat. Zo’n openheid komt niet in hun eigen theologische kraam van pas, hoewel de lezing van de NRSV de natuurlijkste van de twee is).

Nu is de kwestie hoe deze passages uit 1 Petrus opgevat dienen te worden zowel moeilijk als omstreden. Ik wil me hier niet op dat terrein wagen, en alleen mijn mening uitspreken – dat het onverstandig is om al te zwaar op zulke bijbelteksten te steunen, want ze zijn veel te weinig beslissend om een redelijk vertrouwen te kunnen inboezemen betreffende de leer van kansen voor het individu na zijn overlijden.

HEIL VOOR ALLE MENSEN?

De bewijsgrond die doorgaans wordt aangevoerd ten gunste van de tegenovergestelde leer, namelijk dat er na de dood *geen enkele* kans meer zal zijn, is echter *minstens even weinig* beslissend. De enige bijbeltekst die in de opmerkelijke kanttekening van de NIV studiebijbel bij 1 Petrus 4:6 ten gunste van deze twijfelachtige leerstelling wordt aangevoerd, is Hebrëen 9:27, waar staat:

“Zoals het de mensen beschikt is, éénmaal te sterven, en daarna het oordeel”

(de zin wordt in vers 28 voltooid). Een universalist, die in toekomstige kansen gelooft, behoeft echter niet te ontkennen dat alle mensen eenmaal zullen sterven. Ik ben zo'n universalist, en ik ontken dit niet, ik zou trouwens niet weten waarom ik dat zou moeten doen. En, zoals ik in paragraaf 1 al had opgemerkt en we in paragraaf 8 nog zullen zien: de universalist, de persoon die in verdere kansen gelooft inclusief, behoeft niet te ontkennen dat ieder mens na zijn dood zal worden geoordeeld. Er is dus niets in Hebrëen 9:27 waardoor een universalist die in kansen na de dood gelooft zich ook maar enigszins ongemakkelijk behoeft te voelen.

De andere passage die gewoonlijk geciteerd wordt ten gunste van de leer dat er na de dood geen enkele kans meer zal zijn, is Lukas 16:26. Deze tekst is een beetje sterker dan de tekst uit de brief aan de Hebrëen. Maar niet veel sterker, er is hier namelijk maar weinig, en misschien zelfs helemaal geen, ammunities te vinden om de leer van “geen verdere kansen” mee te verdedigen. Deze tekst is ontleend aan de gelijkenis van de rijke man en Lazarus, en ieder beroep daarop lijdt dus aan alle beperkingen die kleven aan pogingen om godsdienstige leerstellingen op de details van een gelijkenis te baseren, met name wanneer de leerstellingen in kwestie niet het hoofdpunt van de gelijkenis vormen. In deze gelijkenis vraagt de rijke man, die inmiddels dood is en smarten lijdt in een vlam, aan Vader Abraham om “Lazarus te zenden om de top van zijn vinger in water te dopen en zijn tong te verkoelen” (vers 24). Vers 26 is het tweede deel van Abrahams verklaring waarom aan dit verzoek geen gehoor kan worden gegeven, er staat: “En bij dit alles is er tussen ons en u een grote kloof gevestigd, zodat zij die van hier naar u willen overgaan, niet kunnen, en zij vandaar niet naar ons kunnen overkomen”. Hier geldt eens te meer, dat de universalist niet behoeft te ontkennen dat er van straf sprake zal zijn – hij ontkent alleen dat die straf altoos zal blijven voortduren. En er is geen enkele reden voor hem of haar om aan te nemen dat zolang de straf nog voortduurt, de gestraften haar op ieder moment dat zij maar willen kunnen doen ophouden, en rustig van de hel naar de hemel kunnen overwandelen, net zo min als het degenen die zich in de hemel bevinden (in deze gelijkenis bevindt Lazarus zich “in Abrahams schoot”) zal worden toegestaan om de hel te bezoeken. Dus zelfs indien we de fout maken om uit de details van deze gelijkenis conclusies te willen trekken over de mogelijkheid van verdere kansen in het hiernamaals, dan

nóg is er niet veel reden om deze passage als steun voor de leer dat er in de toekomst geen enkele kans meer zal zijn naar voren te brengen. Want indien de universalist die in nieuwe kansen gelooft maar zo verstandig is om vol te houden dat zolang de straf voortduurt, zij die hem ondergaan haar niet op ieder willekeurig moment kunnen doen ophouden, kan hij of zij de woorden geheel begrijpen die deze gelijkenis Vader Abraham in de mond legt. Het is immers zo, dat indien een weg met een zware sneeuwlaag is bedekt, wij tegen iemand die over die weg moet rijden om ons te bereiken, zullen zeggen: “U kunt vandaar niet tot ons overkomen”. We zeggen dit geheel terecht en naar waarheid, hoewel we best weten dat de weg over enkele dagen weer schoongeveegd zal zijn, of dat, indien de nood maar hoog genoeg was, een helicopter zou kunnen worden gebruikt om vandaag nog bij ons te komen – indien we ons bijvoorbeeld in een ziekenhuis zouden bevinden. [Maar toont dit niet aan dat ze in zekere zin *toch* tot ons kunnen overkomen? Jazeker, er is een bepaalde zin waarin zij dat kunnen, en een andere volstrekt logische zin waarin zij het niet kunnen. Voor verhelderende en toegankelijke uiteenzettingen betreffende de betekenis van het werkwoord “kunnen” en verwante termen, kan ik de volgende artikelen ter lezing aanbevelen:

Angelica Kratzer, “What ‘Must’ and ‘Can’ Must and Can Mean”, *Linguistics and Philosophy* 1 (1977), p.337-355 en:

Voorbeeld 6 (“Relative Modality”) uit David Lewis, “Scorekeeping in a Language Game”, *Journal of Philosophical Logic* 8 (1979), p.339-359].

Wie dus de opvatting huldigt dat deze passage niet alleen vaststelt dat de gestraften hun straf niet op elk gewenst moment kunnen doen ophouden, maar ook dat hij *nimmer* zal ophouden, en dat zelfs de verlossende macht van Christus er niet voor kan zorgen dat de gepijnigden uit de plaats der pijniging worden bevrijd, die rekt de betekenis van de tekst beslist tot het uiterste op.

Sterker nog: ik meen dat in tenminste drie opzichten geen enkele leerstelling in de schaduw van de leer van “geen verdere kansen” kan staan. Geen enkele andere leerstelling wordt (a) door de meeste evangelische christenen zó hardnekkig geloofd, ondanks het feit dat ze (b) zó volstrekt rampzalig is in haar gevolgen en (c) zó weinig Schriftuurlijke basis heeft.

Toch is het zo, naar ik al eerder heb toegegeven, dat het bewijsmateriaal voor de tegenovergestelde opvatting, de leer van verdere kansen na de dood, evenmin beslissend is. Maar ik had nimmer de bedoeling om teksten uit 1 Petrus als bewijsmateriaal voor het universalistische standpunt aan te halen. Mijn universalisme is gebaseerd op teksten als wij in paragraaf 2 hebben bekeken. Ik acht die een veel krachtiger bewijs voor universalisme dan iets wat ik ooit als

HEIL VOOR ALLE MENSEN?

bewijs voor anti-universalisme heb horen aanvoeren. Maar sommige mensen zullen het daar niet mee eens zijn. Zij beweren dat op basis van krachtig exclusivisme een overtuigende bewijsvoering voor anti-universalisme kan worden gegeven, in combinatie met de zeer aannemelijke observatie dat sommige mensen er tijdens dit leven nimmer toe komen om Christus als Verlosser aan te nemen. Ik heb er alleen maar op gewezen dat die lijn van denken uitsluitend als bewijs voor anti-universalisme kan worden opgevat indien kan worden bewezen dat de leer van “geen verdere kansen na de dood” juist is. En zoals we hebben gezien: dat laatste is verre van vastgesteld. Er is beslist geen enkel bewijs voor dat de kracht van de universalistische bijbelteksten ook maar in de verste verte benadert. Als er daarenboven – tegen mijn eigen beste oordeel in deze kwestie in – enig steekhoudend bewijs voor de leer van verdere kansen aan de teksten uit 1 Petrus zou kunnen worden ontleend, dan zou dat voor het argument “overkill” betekenen.

Geloof ik dus in kansen voor een mens na zijn overlijden? Ja, maar niet vanwege iets dat ik in de eerste brief van Petrus heb aangetroffen. Mijn overtuiging dat er zulke kansen zullen zijn is veeleer gebaseerd op het geloof dat (a) de teksten als in paragraaf 2 genoemd, en soortgelijke passages, een tamelijk krachtig bewijs voor universalisme vormen, (b) er bestaat eveneens tamelijk overtuigend bewijsmateriaal voor krachtig exclusivisme, in teksten die we hier niet hebben bestudeerd, (c) de enige manier (althans de enige manier die ik mij kan voorstellen) om universalisme met krachtig exclusivisme te verenigen is door aan te nemen dat er kansen na de dood zullen zijn, en (d) er is geen enkele goede reden om te *ontkennen* dat er zulke kansen zullen wezen. Dus hoewel een rechtstreeks Schriftbewijs voor verdere kansen op basis van teksten zoals die in 1 Petrus voorkomen niet kan worden geleverd, is het indirecte bewijs dat door de overwegingen (a)-(c) wordt aangedragen, mede in het licht van (d) beslissend. Ik benadruk derhalve, dat mijn geloof in universalisme niet is gebaseerd op een geloof in verdere kansen; veeleer is het omgekeerde het geval.

7. Twee nieuwe bijbelteksten en een gevaarlijke gedachtengang

Aangezien we nu toch bij het onderwerp van verdere kansen zijn beland, laat me hier, als een korte afdwaling van de hoofdlijn van mijn betoog, twee nieuwe teksten introduceren die indien ze tezamen worden gelezen in universalistische richting wijzen, en dit op zo'n manier doen dat ze de leer van verdere kansen ondersteunen. Ik breng ze hier niet naar voren vanwege de extra steun die ze het universalisme kunnen bieden, maar omdat ze een gevaarlijke gedachtengang illustreren die veel van de weerzin die ikzelf tegen de leer van verdere kansen koesterde helpt verklaren. Aangezien andere mensen zich op soortgelijke gronden als ik tegen de leer van verdere kansen verzetten, is het voor hen wellicht nuttig

om deze gevaarlijke gedachtengang nauwkeurig te bezien. Overweeg eens het volgende:

Romeinen 10:9. Want indien gij met u mond belijdt, dat Jezus Heer is, en met uw hart gelooft, dat God Hem uit de doden heeft opgewekt, zult gij behouden worden.

Dit vers roept de volgende vraag op: *Wie* zullen er op deze manier belijden en dus geloven? Dat is nu een van die vragen die, althans waar het de kwestie van het belijden betreft, in de bijbel rechtstreeks worden beantwoord, want, zoals we in Filippenzen 2:11 en op parallelle plaatsen kunnen lezen, *elke* tong zal belijden dat Jezus Heer is. Wellicht zullen sommige van deze belijders nalaten om in hun hart te geloven dat God Jezus uit de doden heeft opgewekt, en zodoende hun redding mislopen? Maar ik verbeeldde me altijd, dat deze belijdenis zou plaatsvinden op een tijdstip waarop het maar al te duidelijk was geworden dat het verhaal over Jezus' opstanding waar was – het tijdstip van het oordeel – dus ik heb nooit echt gemeend dat deze mensen dit niet geloofden.

Om u de waarheid te zeggen: de werkelijke reden dat ik er nooit aan dacht om uit de passage in Filippenzen in combinatie met de tekst uit de brief aan de Romeinen universalistische gevolgtrekkingen te maken, was dat ik ervan uitging dat zo'n belijdenis "te laat" zou zijn en derhalve niet meer zou meetellen. Waarom dacht ik dat? Er staan in Romeinen 10:9 geen kleine lettertjes waaruit dit zou blijken, en, zoals we al hebben gezien, er is vrijwel geen enkele goede Schriftuurlijke reden om te ontkennen dat er kansen voor de mens na zijn dood zullen zijn. Natuurlijk zijn er allerlei redenen waarom men zou kunnen menen dat deze belijdenis te laat komt, maar helaas kwam de redenering in mijn geval ruwweg op het volgende neer: *Natuurlijk* zullen ze het *dan* belijden. Het zal op dat moment immers *overduidelijk* zijn dat Jezus Heer is. *Het is geen kunst om op dat moment de goede belijdenis uit te spreken, en het heeft ook geen waarde meer.*

Wacht eens even... Jakkas nog aan toe! Mij was altijd geleerd, en ik had altijd gedacht dat ik ervan *overtuigd* was, dat behoud een vrucht is van Gods genade, en niet gebaseerd op de verdienste van degene die behouden wordt. Het enige wat men volgens mij moest doen was die genade aannemen, door Christus te belijden. Maar uit het bovenstaande blijkt dat de neiging om in termen van verdienste te denken in mij zó sterk was, dat ik van het belijden en aannemen van Christus opnieuw een verdienstelijk werk had gemaakt. Ik wilde zo'n belijdenis immers niet meer laten meetellen indien hij me niet verdienstelijk genoeg meer voorkwam. Dit is beslist een gevaarlijke gedachtengang.

HEIL VOOR ALLE MENSEN?

Drie korte reacties: Ten eerste: wij weten niet genoeg over de omstandigheden waaronder zulke belijdenissen zullen plaatsvinden om de verdienste ervan te kunnen beoordelen. Ten tweede: Doet die verdienste eigenlijk wel iets ter zake? En, tenslotte: Waren mijn *eigen* belijdenis en mijn *eigen* aannemen van Christus dan zo geweldig verdienstelijk?

Voor zover anderen dezelfde gevaarlijke gedachtengang volgen als ik, kan het voor hen nuttig zijn om de rol van verdienste in ons behoud opnieuw te overdenken, en de gevolgen die dit heeft voor de leer van verdere kansen. Maar misschien was ik wel uniek met mijn gedachtengang, en in dat geval was deze (gelukkig korte) uitwijding niet nodig.

8. Universalisme, oordeel en straf

De meeste bijbelteksten die gewoonlijk worden gebruikt om het universalisme aan te vallen onderwijzen dat God mensen na hun dood zal oordelen en velen van hen zal straffen. Sterker nog, de meeste christenen die schrijven alsof het bewijsmateriaal tegen het universalisme overweldigend is, geven een lange opsomming van zulke teksten – wat bijzonder indrukwekkend lijkt – en claimen daarbij dat dit anti-universalistische Schriftplaatsen zijn.

Vele teksten die in dit verband worden aangehaald bevinden zich aan het slot van gelijkenissen waarin degenen die zich niet tijdig hebben voorbereid of die in ander opzicht slecht zijn, worden buitengeworpen om te wenen en te jammeren en met hun tanden te knarsen. (Met name in de weergave die Mattheüs van de gelijkenissen biedt komt een dergelijk slot voor). Wie uit zo'n gelijkenis de leerstelling van eeuwige pijniging weet af te leiden, maakt een nogal grote sprong. Sommige commentatoren vatten het merendeel van de genoemde teksten op als een voorspelling van Jezus betreffende het lijden dat met de verwoesting van Jeruzalem gepaard zou gaan. Toen Mattheüs zijn evangelie schreef, was het blijkbaar een heet hangijzer binnen de Joodse gemeenschap, of deze werkelijk verschrikkelijke en afschuwelijke gebeurtenis nu een gevolg was van het feit dat de christenen een valse messias waren nagevolgd (wat sommige niet-christenen beweerden), of juist een gevolg van het feit dat de ongelovige Joden hadden nagelaten om het tijdstip van hun bezoeking te onderkennen (wat de mening van de christenen was). Gelijkenissen waarin wordt verteld dat wie zich niet op de komst van Christus hebben voorbereid zullen worden buitengeworpen om te wenen en te weklagen, kunnen worden geïnterpreteerd als steun voor de christelijke kant van het debat. Maar zelfs indien men deze interpretatie afwijst (hoewel het niet eenvoudig is om in te zien op welke gronden), dan nog moet men de zwakheid beginnen te onderkennen van theologische conclusies die men op basis van zo'n gelijkenis heeft getrokken.

Maar het bovenstaande is een punt van secundair belang, vooral omdat vele van de teksten die leren dat er een straf zal zijn niet aan de gelijkenissen zijn ontleend. Het belangrijkste punt dat moet worden opgemerkt is dat universalisme in de zin zoals ik het opvat – en veel belangrijker nog, zoals het wordt ondersteund door de teksten die ik in paragraaf 2 heb aangehaald - volkomen verenigbaar is met het geloof dat er een toekomstig oordeel voor alle mensen en een straf voor sommigen zal zijn, zoals ik in paragraaf 1 reeds aangaf. Dus, tenzij de universalist het bijbelse spoor verlaat en dwaas genoeg is om te claimen dat er helemaal geen toekomstige straf zal zijn (een uitbreiding van het universalisme die op grond van de teksten uit paragraaf 2 niet gerechtvaardigd is) – vormen de teksten die leren dat er een oordeel zal zijn geen enkele bedreiging voor zijn of haar standpunt. Dus, net als het anti-universalistische argument dat op exclusivisme of krachtig exclusivisme is gebaseerd, houdt het argument op basis van de teksten over het oordeel geen steek tegen het bijbelse universalisme, maar alleen tegen ongegronde uitbreidingen van het universalisme waaraan sommige onverstandige universalisten zich hebben schuldig gemaakt.

9. Universalisme en eeuwige straf – in botsing met elkaar?

Maar onder de vele teksten die leren dat er een straf zal zijn, zijn er enkele (erg weinig, zo blijkt, maar let op Mattheüs 25:46) die aangeven dat de straf “eeuwig” zal wezen. De allersterkste van deze teksten is:

2 Thess. 1:9. Dezen zullen boeten met een eeuwig verderf, ver van het aangezicht des Heren en van de heerlijkheid Zijner sterkte.

Hier vinden we tenslotte iets dat mogelijk werkelijk hout snijdt tegen het universalisme. [Mattheüs 25:46 wordt verzwakt door het feit dat de tekst deel uitmaakt van een gelijkenis. Het is zelfs zo, dat velen die deze gelijkenis aanhalen als bewijs voor de *duur* van de straf het onderwijs van de gelijkenis ten aanzien van de *gronden* waarop mensen beloond en gestraft zullen worden, niet ernstig willen nemen. Er wordt immers duidelijk gezegd dat wie beloond zullen worden voor hun goede werken zullen worden beloond terwijl wie worden gestraft dit lot ondergaan omdat ze hebben nagelaten om goede werken te doen (zie de verzen 34-36 en 41-43, en let daarbij goed op het woordje “want” of “omdat”, afhankelijk van de door u geraadpleegde vertaling). De meeste mensen die deze gelijkenis aanhalen als een goede bewijstekst betreffende de duur van de straf weigeren om behoud op grond van werken te accepteren – misschien omdat alle details van een gelijkenis niet met de werkelijke wereld behoeven overeen te stemmen? Maar indien u er niettemin toe neigt om aan het woord “eeuwig” in de gelijkenis veel gewicht toe te kennen waar het de werkelijke duur van de straf betreft, dan nog zal onderstaande bespreking van de betekenis van het woord “eeuwig” ook voor deze passage uit het Mattheüsevangelie van toepassing zijn).

HEIL VOOR ALLE MENSEN?

Nu zijn er, zoals ik al heb opgemerkt, slechts enkele teksten die aangeven dat de straf (althans voor sommigen) eeuwig zal wezen. En de bijbelteksten die het universalisme ondersteunen zijn bijzonder krachtig, wat iemand in de verleiding kan brengen om de teksten over de eeuwige straf weg te redeneren. Maar deze tekst in 2 Thessalonicenzen lijkt bijzonder duidelijk te zijn; ik placht hem als het “doodvonnis” voor de alverzoening te beschouwen. Het lijkt erop alsof hij met de universalistische teksten in botsing komt. Lange tijd vreesde ik, dat er in de Schriften inderdaad van zo’n botsing sprake was. Ik probeerde de universalistische teksten weg te redeneren, en vervolgens probeerde ik dat ook met deze tekst over het eeuwig verderf te doen. Maar zulke interpretaties leken erg gezocht – ze leken eerder op ontkenningen, of tenminste op herzieningen, van wat er werkelijk gezegd was in de bijbelgedeelten die op die manier “geïnterpreteerd” werden.

10. “Eeuwig” in het Nieuwe Testament

Dit is niet de enige kwestie naar aanleiding waarvan ik vreesde dat verschillende bijbelgedeelten met elkaar in botsing kwamen. Gelukkig was er, net zoals ik dat in de meeste andere gevallen heb geconcludeerd, slechts van een *ogenschijnlijke* botsing sprake. In dit geval ontstaat de indruk van een botsing vanwege de manier waarop het woord “eeuwig” in onze Engelse bijbels is vertaald.

Het Griekse bijvoeglijke naamwoord (en de daarvan afgeleide termen) dat in onze bijbels met “eeuwig” of “altoosdurend” (en daarvan afgeleide begrippen) is weergegeven, betekent letterlijk “zo lang de eeuw voortduurt” of “behorende bij de eeuw”. Ze kunnen gebruikt worden zonder dat ze de gedachte van altoosdurendheid inhouden. Dit verschaft ons de mogelijkheid om een botsing te vermijden: Indien het woord “eeuwig” in teksten over de “eeuwige straf” niet de gedachte van altoosdurendheid inhoudt, dan komen deze teksten ook niet langer in conflict met de universalistische teksten.

Wat dit tot een volstrekt bevredigende, en niet een gezochte of een wanhopige uitweg maakt, is het feit dat het Griekse woord niet alleen iets *kan* betekenen dat geen eindeloosheid inhoudt, maar juist dikwijls in die betekenis *wordt* gebruikt – in de Bijbel zelf, en zelfs in de brieven van Paulus. Kijk bijvoorbeeld eens naar Romeinen 16:25-26, een tekst die volgens onze vertaling spreekt over “het geheimenis dat eeuwenlang is verzwegen maar thans is geopenbaard”. Het Griekse woord dat hier met “eeuwenlang” is vertaald, wordt op andere plaatsen als “eeuwig” of “altoosdurend” weergegeven – bijvoorbeeld in de passages die over een “eeuwige” straf spreken. Maar in deze passage uit Romeinen schijnt Paulus met hetzelfde woord niet iets “eeuwigs” of iets “altoosdurends” te bedoelen, want hij vervolgt zijn betoog onmiddellijk door te zeggen dat het geheimenis “thans is geopenbaard” – het is dus niet voor altijd geheim gehouden. En dat is de reden waarom de vertalers het woord hier niet met “eeuwig” hebben overgezet.

[Wie meer wil weten over deze Griekse term, en ook over het Griekse woord voor “straf “ – dat gewoonlijk voor een straf werd gebruikt die de opvoeding of de *verbetering* van de gestraften beoogde – kan de laatste paragraaf raadplegen van Thomas Talbotts artikel “Three Pictures of God in Western Theology”, *Faith and Philosophy* 12 (1995), pp.79-94 (“Punishment in the Coming Age, pp.89-92). Een meer uitgebreid commentaar betreffende deze taalkundige kwestie, dat ook gemakkelijker te vinden is voor mensen die toegang hebben tot het Internet, aangezien de goede lieden van de Tentmaker site het on line beschikbaar hebben gesteld, is de verhandeling van dominee John Wesley Hanson over het Griekse woord AION – AIONIOS. Talbott heeft nu ook een boek geschreven, *The Inescapable Love of God*, waarin vele van zijn vroegere artikelen ter verdediging van het universalisme zijn opgenomen, zie de literatuurlijst op deze website]

Tussen twee haakjes, ik heb sommige mensen die het parallellisme in Mattheüs 25:46 tussen het lot van de verdoemden en dat van de verlostten sterk benadrukken (“En dezen zullen gaan in de eeuwige straf, maar de rechtvaardigen in het eeuwige leven”) horen beweren dat indien u ontkent dat de straf eindeloos is, u ook moet ontkennen dat het “eeuwige” leven van de verlostten altoosdurend is. Maar vanzelfsprekend is die gevolgtrekking niet gerechtvaardigd. Hoewel het Griekse woord dat met “eeuwig” wordt vertaald niet noodzakelijk eindeloosheid inhoudt, behoeft het ook niet persé iets aan te duiden dat korter duurt. Het kan “in de toekomstige eeuw” betekenen, of “eeuwenlang”, of, indien een van Talbott’s suggesties juist is, betekent het wellicht “wat zijn oorsprong heeft in de eeuwige God”. In iedere geval zijn al deze betekenissen *neutraal* met betrekking tot de kwestie of datgene wat “eeuwig” wordt genoemd ook altijd zal blijven bestaan. Wie het woord “eeuwig” dus in een van de genoemde betekenissen opvat wekt daarmee niet de indruk dat er aan het “eeuwige” leven van de verlostten een eind zal komen – het enige dat we uit het parallellisme van Mattheüs 25:46 wellicht kunnen afleiden is dat we onze overtuiging dat het “eeuwige” leven van de verlostten altoosdurend zal zijn niet met zekerheid op deze ene bijbeltekst kunnen baseren. Gelukkig hebben we voor die overtuiging een solidere basis dan zo’n detail uit één enkele gelijkenis! [Wie meer over deze passage in Mattheüs wil weten, kan de paragraaf getiteld “The Principal Proof-Text” (met vele genummerde onderafdelingen) in de verhandeling van Hanson raadplegen, waarnaar in het bovenstaande werd verwezen. Voor Griekse woorden die wel degelijk eindeloosheid aanduiden en die in de bijbel wél op het gezegende leven van de verlostten, maar *niet* op Gods straf worden toegepast, raadplege men Hansons paragraaf getiteld “Words Teaching Endless Duration”].

Dat Paulus het betreffende Griekse begrip gebruikt zonder dat dit eindeloosheid inhoudt maakt het zeer waarschijnlijk dat hij het op dezelfde manier gebruikt in de passages die over een “eeuwig verderf” spreken. In vergelijking hiermee lijken alle

HEIL VOOR ALLE MENSEN?

pogingen om de universalistische aspecten weg te redeneren van de teksten die we in paragraaf 2 hebben genoemd, buitengewoon gezocht, ja zelfs wanhopig van aard. [Voorbeeld: “Hier staat wel dat God door Christus alle dingen met zichzelf zal verzoenen, maar dat betekent (niet wat er staat, maar iets anders) dat waar het mensen betreft, God door Christus iedereen de *gelegenheid* zal bieden om met Hem te worden verzoend. En er staat wel, dat in Christus allen levendgemaakt zullen worden, maar dat betekent (niet wat er staat, maar) dat in Christus allen de *gelegenheid* zal worden geboden om het leven te ontvangen, of dat allen op aarde mogen leven teneinde het behoud te *kunnen* aanvaarden”]. Het is in elk geval zo, dat wie menen dat er overtuigend en zeer sterk Schriftbewijs tegen het universalisme bestaat, zodat de universalistische teksten weggeredeneerd moeten worden, *heel wat* dienen te verklaren.

11. Besluit

Indien ik het bij het rechte eind heb, en indien Romeinen 11:32 universalistische betekenis heeft, dan heeft het besef van allesomvattend heil geïnspireerd wat onmiddellijk op dit vers volgt – Paulus’ wonderbaarlijke lofzang van Romeinen 11:33-36, waarvan de laatste regels juist in een universalistische context extra gewicht krijgen:

“O diepte van rijkdom, van wijsheid en van kennis Gods,
hoe ondoordringelijk zijn Zijn beschikkingen, en hoe onnaspeurlijk Zijn wegen!
Want: wie heeft de zin des Heren gekend? Of wie is Hem tot raadsman geweest?
Of wie heeft Hem eerst iets gegeven, waarvoor hij vergoeding ontvangen moet?
Want uit Hem en door Hem en tot Hem zijn alle dingen:
Hem zij de heerlijkheid tot in eeuwigheid! Amen”.

Universalisme is beslist niet alleen maar een dorre theologische leerstelling; velen putten, net als Paulus, grote vreugde uit dit geloof. Een deel van die vreugde is voor sommigen gelegen in de gedachte dat niet alleen zij, maar ook hun medemensen, uiteindelijk althans, eeuwig leven bij Christus zullen mogen genieten. Maar misschien ervaart u wel, net als Paulus, dat de vreugde veeleer op God is gericht, en op de wonderlijke en volmaakte overwinning die Hij zal behalen: Hij wil immers “dat alle mensen behouden worden” (1 Timotheüs 2:4). En aan de andere kant begint het anti-universalistische plaatje er merkwaardig somber uit te zien, niet alleen en niet in de eerste plaats vanwege het afschuwelijke lot dat sommige medemensen volgens dit plaatje wacht, maar vooral omdat God er van Zijn volledige overwinning wordt beroofd, en Zijn wil dat alle mensen behouden worden tenslotte wordt gefrustreerd, aangezien Hij slechts een gedeeltelijke overwinning zal behalen.

HEIL VOOR ALLE MENSEN?

Wat mijzelf betreft: ik kan mij zelfs niet voorstellen dat ik naar mijn vroegere opvattingen over God zou terugkeren, want volgens die denktrant is het zo dat:

God allen onder ongehoorzaamheid heeft besloten opdat Hij zich slechts over *sommigen* zou ontfermen.

Want evenals in Adam allen sterven, zo zullen ook in Christus *sommigen* levendgemaakt worden.

Want het behaagde de hele volheid om in Christus te wonen, en door Hem *sommige* dingen met zichzelf te verzoenen, hetzij op aarde hetzij in de hemelen, na vrede gemaakt te hebben door het bloed van Zijn kruis.

Derhalve, gelijk het door één daad van overtreding voor alle mensen tot veroordeling gekomen is, zo komt het ook door één daad van gerechtigheid voor *sommige* mensen tot rechtvaardiging ten leven.

THE END. YOURS TRULY, HUCK FINN.

HEIL VOOR ALLE MENSEN?